

Η νομική κοινότητα, τόσο οι θεωρητικοί του δικαίου, όσο και οι νομικοί της πράξης, δικηγόροι και δικαστές, είναι ευτυχείς που έχουν στα χέρια τους μια σύγχρονη, επικαιροποιημένη, και κατά το δυνατόν πλήρη κατ' άρθρο Ερμηνεία του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε.

Παρά το γεγονός ότι ο Χάρτης (από κοινού με τις Συνθήκες), βρίσκεται στην κορυφή της ενωσιακής κανονιστικής πυραμίδας, και αποτελεί -ή, πάντως, θα έπρεπε να αποτελεί- βασικό σημείο αναφοράς του παράγωγου δικαίου της Ένωσης, δεν είχε τύχει μέχρι σήμερα, ανάλογης με τη σημασία του, συστηματικής ερμηνείας.

Παρότι υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία σχετικά με την ερμηνεία των Συνθηκών, τις βασικές ενωσιακές ελευθερίες, και το δίκαιο ανταγωνισμού, δεν υπήρχε -μέχρι το παρόν συλλογικό έργο- ένα μοναδικό σημείο αναφοράς, που να μπορεί συγχρόνως να δώσει απαντήσεις στους βασικούς νομικούς προβληματισμούς, να αποτελέσει οδικό χάρτη για να αναζητήσει ο ερμηνευτής του δικαίου εξειδικευμένη βιβλιογραφία και νομολογία, και τέλος να προκαλέσει ερεθίσματα για γόνιμο επιστημονικό διάλογο πάνω στα διαρκώς επίκαιρα θέματα προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε ενωσιακό επίπεδο.

Μέσα από μια μακροσκοπική θεώρηση του έργου, και των εξόχως εμβριθών συμβολών των εξαίρετων νομικών, που ασχολήθηκαν με τα επιμέρους άρθρα, αναδεικνύεται, πρωτίστως, η ιδιαιτερότητα της **ερμηνείας του ενωσιακού δικαίου**.

Τα γνωστά ερμηνευτικά εργαλεία που χρησιμοποιεί η νομική δογματική ήδη από την εποχή του *Savigny*, και αργότερα του *Binding*, δεν αρκούν για την ολοκληρωμένη ανάγνωση και την επιτυχή προσέγγιση του Χάρτη, πολλώ μάλλον του ενωσιακού φαινομένου *εν συνόλω*.

Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, και τα νομικά εργαλεία στα οποία ερείδεται, αναπτύσσεται στη μεθόριο του νομικού δόγματος, της πολιτικής επιστήμης και της πολιτικής πράξης. Ο Χάρτης φιλοδοξεί να επιτύχει διττό στόχο: να προσδώσει συγκεκριμένο, **προοδευτικό, πρόσημο στις ενωσιακές πολιτικές**, και συγχρόνως **να λειτουργήσει εγγυητικά ως προς τις θεμελιώδεις ελευθερίες**.

Λόγω της ιδιαίτερης φύσης του, το ερμηνευτικό αποτέλεσμα, στην περίπτωση του ενωσιακού δικαίου, δεν εξαρτάται μόνο από μία αποκαθαρμένη από εξωτερικές παρεμβάσεις επιστημονική, μεθοδολογική προσέγγιση. Αντιθέτως, διαπλέκονται η «*ερμηνευτική προαντίληψη*» του εφαρμοστή, η κανονιστική δύναμη των πραγματικών γεγονότων και η σύνθεση των νομικών παραδόσεων των κρατών μελών, ώστε να

αναδειχθεί η **αυτόνομη ερμηνεία του ενωσιακού δικαίου** και να αναδυθεί το **ευρωπαϊκό δικαιοκρατικό κεκτημένο**.

Δεν υπάρχει, όμως, αμφιβολία ότι σε αντίθεση με τις εξαγγελίες των βασικών ενωσιακών κανονιστικών κειμένων, όπως ιδίως ο Χάρτης, παρατηρείται στην ΕΕ μια διευρυνόμενη τάση **απίσχυσης του δικαιοκρατικού κεκτημένου και κάμψης του ευρωπαϊκού νομικού πολιτισμού**, στο όνομα της καταπολέμησης των νέων μορφών εγκληματικότητας, ιδίως της τρομοκρατίας, του ξεπλύματος, και εν γένει των εγκλημάτων του λευκού περιλαιμίου. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι η κάμψη του δικηγορικού απορρήτου που προβλέπεται στην 4η Οδηγία για το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος και η αναγνώριση αποδεικτικών μέσων, που κλονίζουν τα υπερασπιστικά δικαιώματα, όπως οι κρυφοί μάρτυρες.

Το δίκαιο, όμως, είναι -και πρέπει να είναι- κατά την προσφύα διατύπωση του *Αριστόβουλου Μάνεση* «*τεχνική της πολιτικής ελευθερίας*». Στην σύγχρονη πραγματικότητα τούτο αφορά, όχι μόνον το εσωτερικό δίκαιο, αλλά πρωτίστως το ενωσιακό δίκαιο, το ρυθμιστικό και κανονιστικό εύρος του οποίου μεγεθύνεται διαρκώς. Λυδία λίθος της εγγυητικής λειτουργίας του δικαίου, που επιτρέπει να μετατραπεί από ένα ιδεαλιστικό

optimum σε απτή πραγματικότητα ελευθερίας, είναι η **κατίσχυση των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην πράξη.**

Για τον λόγο αυτό το βασικό ζητούμενο για τον νομικό της πράξης, τον δικαστή και τον δικηγόρο, είναι η **εμπραγμάτωση των δικαιωμάτων** όπως κατοχυρώνονται στον Χάρτη.

Στέκομαι ιδιαίτερα στον ρόλο του δικηγόρου, γιατί η προστασία του αδυνάτου, η διευκόλυνση της άσκησης των ατομικών και συλλογικών δικαιωμάτων, αποτελούν φέρον στοιχείο του λειτουργήματός μας. Με τα λόγια της Σόνιας Σοτομαγιόρ -της μετέπειτα πρώτης ισπανόφωνης Δικαστού του Ανωτάτου Δικαστηρίου των ΗΠΑ-: *«Οι δικηγόροι έχουμε ηθικό και νομικό καθήκον να εκπροσωπούμε εκείνους που έχουν πιο ισχνή φωνή και να διασφαλίζουμε ότι η δικαιοσύνη κατισχύει ισότιμα για όλους».*

Το ρόλο αυτόν, του διεκδικητή και προασπιστή των θεμελιωδών δικαιωμάτων, έχουμε όχι μόνον υπό την ατομική λειτουργηματική μας ιδιότητα, αλλά και στην συλλογική μας δράση και λειτουργία, μέσω του Δικηγορικού Συλλόγου.

Από την μέχρι σήμερα πορεία μας συγκρατώ τις εξής στιγμές που σημάδεψαν τον δικαστικό (ιδίως) αγώνα μας για την προάσπιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων, τα οποία μάλιστα σχεδόν πάντοτε έχουν πολλαπλή θεμελίωση: στο Σύνταγμα, την ΕΣΔΑ και το ενωσιακό δίκαιο:

- *Πρώτον*, την **δίκη του Μνημονίου**, την εμβληματική προσπάθεια κατάδειξης της αντίθεσης στο Σύνταγμα, την ΕΣΔΑ και το ενωσιακό δίκαιο, των περικοπών και των λοιπών μέτρων λιτότητας του 1^{ου} Μνημονίου. Όλοι γνωρίζουμε ότι η κατάληξη της προσπάθειας εκείνης δεν ήταν αυτή που αναμέναμε (υπ' αριθ. 668/2012 απορριπτική απόφαση της Ολομέλειας του ΣτΕ), πλην όμως έθεσε τα θεμέλια και διατύπωσε τη νομική επιχειρηματολογία που αξιοποιήθηκε αργότερα από το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο για την κατάγνωση της αντισυνταγματικότητας κατοπινών μνημονιακών μέτρων (βλ. ΣτΕ Ολ. 2287/2015).
- *Δεύτερον*, την καθολική αντίδραση του δικηγορικού σώματος, έναντι του δημοευτικού **ασφαλιστικού νόμου** 4387/2016 (νόμος Κατρούγκαλου). Τις εμβληματικές αγωνιστικές μας κινητοποιήσεις, ακολούθησε η δικαστική μας διεκδίκηση στο ΣτΕ, με εμβριθή νομική και αναλογιστική τεκμηρίωση, και αναγωγή πρωτίστως στα θεμελιώδη δικαιώματα: της αναλογικής ισότητας, της συνεισφοράς στα δημόσια βάρη κατά το λόγο της δυνατότητας ενός εκάστου, της αναλογικότητας, και της προστασίας του πυρήνα της ιδιοκτησίας. Η φημολογούμενη θετική έκβαση, αποτελεί ιστορική δικαίωση, και ευλόγως θεωρείται ότι συνέβαλε στις

προσφάτως νομοθετηθείσες ασφαλιστικές ελαφρύνσεις για τους αμίσθους και εμμίσθους συναδέλφους.

- *Τρίτον*, την αποτελεσματική δικαστική υπεράσπιση των **8 Τούρκων αξιωματικών** που ζήτησαν άσυλο στην Ελλάδα. Πιστοί στην πεποίθησή μας ότι η τήρηση του διεθνούς δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν υπόκειται σε σταθμίσεις, ούτε υπείκει σε σκοπιμότητες, ταχθήκαμε από την πρώτη στιγμή στο πλευρό των **8 Τούρκων αξιωματικών** για τους οποίους η Κυβέρνηση επιδίωξε να αρνηθεί το καθεστώς διεθνούς προστασίας. Οι παρεμβάσεις μας στο ΣτΕ τόσο σε επίπεδο προσωρινής, όσο και σε επίπεδο οριστικής δικαστικής προστασίας ήσαν όπως γνωρίζουμε επιτυχείς (βλ. υπ' αριθ. 1694/2018 απόφαση της Ολομέλειας του ΣτΕ).
- *Τέταρτον*, την πρωτοφανή κινητοποίηση και παρέμβαση για την απελευθέρωση των **δύο Ελλήνων αξιωματικών**, που συνελήφθησαν από τις τουρκικές αρχές και παρέμειναν επί μήνες κρατούμενοι στις φυλακές της Αδριανούπολης στην Τουρκία, χωρίς την απαγγελία κατηγοριών κατά παράβαση της ΕΣΔΑ. Η παρέμβασή μας συνέβαλε, στο μέτρο των δυνατοτήτων μας, στην συνολική προσπάθεια της Πολιτείας για την απελευθέρωση των στρατιωτικών μας, η οποία εν τέλει εστέφθη με πλήρη επιτυχία.

- *Πέμπτον*, την παρέμβασή μας ενώπιον της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου σχετικά με την επιβολή **Έκτακτου Ειδικού Τέλους Ηλεκτροδοτούμενων Δομημένων Επιφανειών** (ΕΕΤΗΔΕ), επί της οποίας εκδόθηκε η υπ' αριθ. 7/2016 απόφαση της Ολομέλειας, που έκρινε ότι η ΔΕΗ ΑΕ και η ΔΕΔΔΗΕ ΑΕ δεν μπορούν να διακόπτουν την παροχή ηλεκτρικού ρεύματος σε περίπτωση μη πληρωμής του ΕΕΤΗΔΕ.
- *Έκτον*, την επιτυχή μας παρέμβαση ενώπιον του Αρείου Πάγου σχετικά με το ζήτημα της αντισυνταγματικότητας των διατάξεων με τις οποίες καθορίζεται το ποσό των 6.000 ευρώ ως ανώτατο όριο του ποσού της καταβαλλόμενης από το **Επικουρικό Κεφάλαιο** χρηματικής ικανοποίησης για ηθική βλάβη, επί της οποίας εκδόθηκε η υπ' αριθ. 4/2017 απόφαση της Ολομέλειας του Α.Π. που έκρινε αντισυνταγματικές τις σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις.
- *Έβδομον*, τις σημαντικές πρωτοβουλίες στον τομέα της **προστασίας του περιβάλλοντος**:
 - α) για την ακύρωση των πράξεων που αφορούν την υλοτομία του ξυλώδους όγκου που νεκρώθηκε από τις πυρκαγιές του Αυγούστου 2007 στην περιοχή της Ζαχάρως Ηλείας, επί της οποίας εκδόθηκε η υπ' αρ. 1984/2017

απόφαση του Ε΄ Τμήματος του ΣτΕ (7λής σύνθεση) που ακύρωσε τις προσβαλλόμενες πράξεις.

β) για την ακύρωση αποφάσεως σχετικά με την απευθείας παραχώρηση με αντάλλαγμα του δικαιώματος απλής χρήσης αιγιαλού και παραλίας στους Ο.Τ.Α. Α΄ βαθμού, που έγινε δεκτή με την ΣτΕ 3944/2015 (7μελούς).

γ) για την ακύρωση υπουργικών αποφάσεων σχετικά με το ειδικό πλαίσιο χωροταξικού σχεδιασμού και αιεφόρου ανάπτυξης για τον τουρισμό και τη στρατηγική μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων αυτού, επί της οποίας εκδόθηκε η υπ' αρ. 3632/2015 ακυρωτική απόφαση της Ολομέλειας του ΣτΕ.

Νομικά έργα, όπως η παρούσα συστηματική ερμηνεία του ΧΘΔΕΕ, υπό την επιμέλεια του εκλεκτού συναδέλφου και Προέδρου της Ένωσης Ελλήνων Δημοσιολόγων, Βασίλη Τζέμου, αποτελούν πολύτιμο βοηθό στον αγώνα μας να είμαστε δυναμικά παρόντες, υπερασπιστές του δικαίου και των δικαιωμάτων, πιστοί στο όραμα της έμπρακτης κατίσχυσης της Δικαιοσύνης, που ταχθήκαμε να υπηρετούμε.

Θέλω να συγχαρώ ολόθερμα όλους όσοι κατέβαλαν κοπιώδη προσπάθεια για την ολοκλήρωση ενός συλλογικού τόμου που

κοσμεί την ελληνική νομική βιβλιογραφία και αποτελεί πολύτιμο βοήθημα για όλους μας.